

demografska preobrazba otoka brača

đuro fabjanović

jugoslavenski
leksikografski
zavod »miroslav krleža«,
zagreb,
hrvatska – jugoslavija

U članku se iznose rezultati istraživanja novijih demografskih kretanja na Braču, otoku na kojem je depopulacija započela već početkom 20. stoljeća zbog krize vinogradarstva, tada najvažnije grane privređivanja, te nemogućnosti ostalih gospodarskih djelatnosti da prihvati nastali višak radne snage. Depopulacija otoka traje sve do novijeg vremena.

Dugotrajna emigracija ostavila je velike promjene u biološkoj i ekonomskoj strukturi, reprodukciji stanovništva, načinu života. Ona se oslikava u poremećenom dobnom i spolnom sastavu, pa je starenje i pad nataliteta direktna posljedica. Populaciju otoka Brača karakterizira duboka starost. Popisna promjena broja stanovnika i prirodno kretanje od 1961. do 1971. pokazuje izrazitu depopulaciju otoka Brača, a isti trend zabilježen je od 1971. do 1981. s tendencijom izumiranja stanovništva u čak 15 bračkih naselja. Između dva zadnja popisa stanovništva iseljavanje je teklo blažim tempom nego u prethodnom razdoblju, što je posljedica jačanja procesa revitalizacije otoka Brača, prvenstveno zbog razvoja turizma. Turizam je imao prekretničko značenje, jer je pridonio revitalizaciji otočnih naselja, ponajprije obalnih, ali i onih naselja u unutrašnjosti otoka koja su se uključila u suvremene procese.

Za razliku od osamdesetogodišnjeg procesa iseljavanja, nakon zadnjeg popisa stanovništva, 1981. zapažaju se i kretanja stanovništva usmjerena s kopna na otok Brač. Broj prijavljenih stanovnika godine 1989. (oko 13.000) ukazuje na blagi porast stanovništva što će vjerojatno potvrditi i popis stanovništva u 1991.

S obzirom na isprepletenost i međusobni utjecaj daljnjeg gospodarskog i demografskog razvoja otoka, vidimo da se Brač nalazi na još jednoj od značajnih socijalno-demografskih prekretnica svoga razvoja, koji će, ako se demografska revitalizacija ostvari, dovesti do novoga demografskog i gospodarskog prosperiteta otoka do kraja 20. stoljeća.

primljeno rujna 1990.

—> Općina Brač obuhvaća cijeli otok, koji je s površinom od 394,6 km² najveći u skupini dalmatinskih otoka i treći po površini među jadranskim otocima. Leži južno od Bračkoga i Splitskog kanala, koji ga razdvaja od susjednog kopna, od otoka Hvara razdvaja ga Hvarski kanal, a na zapadu, od Šolte, Splitska vrata.

Suvremenu demografsku problematiku bračkoga otočnog prostora obilježava intenzivan proces demografske destabilizacije izazvane socijalno-demografskim kretanjima započetim još početkom 20. stoljeća iseljavanjem stanovništva zbog gospodarske krize na otoku, a nastavljenim i nakon Drugoga svjetskog rata.

Devetnaesto stoljeće, naročito njegova druga polovina, doba je procvata tržišne ekonomije, uvjetovanog vinogradarskom ekspanzijom koja je unijela korjenite promjene u privredu Brača i život njegovih stanovnika.

Gospodarske prilike toga razdoblja izazvane konjunkturu vinogradarstva (izvoz vina u Italiju i Francusku gdje su vinogradi bili bolešću uništeni) pozitivno su se odrazile na stanovništvo otoka zbog čega je broj stanovnika do 1900. u porastu.

Pošto je podigla nove vinograde na američkoj podlozi, Francuska uvodi zaštitnu carinu na uvoz vina. I pored toga nastavlja se prosperitetno doba trgovine dalmatinskim vinima, jer su pronađena nova tržišta u sve većim gradovima i industrijskim zonama Austro-Ugarske.

Potražnja za dalmatinskim vinima potrajala je do 1891, kada je novi trgovački ugovor Austrije s Italijom donio »vinsku klauzulu«
kojom se dopušta po najpovoljnijim uvjetima prodaja talijanskog vina na tržištu Austro-Ugarske. Tada trgovina dalmatinskim vinima dospijeva u krizu, pa vinova loza ne pruža više egzistencijalni oslonac bračkim težacima.

Uz to, i filoksera je zahvatila bračke vinograde, pa je počela propadati domaća vinova loza.

Propašću vinograda na Braču jača tradicionalno stočarenje, no niske cijene mesa, sira i vune te teškoće u plasmanu na tržištu nisu osigurale budućnost stočarima.

Jaka konkurencija parobrodarskog prometa uvjetuje ubrzano propadanje bračkog jedrenjaštva. Osim vlasnika jedrenjaka podgođeni su i pomorci, odnosno njihove obitelji.

Svi ovi gospodarski udari čine da Brač gubi vitalnost koju je imao u vrijeme ekonomskog prosperiteta. Povećani broj stanovnika u doba procvata povećao je i inače visoku agrarnu naseljenost otoka. Slabo razvijene nepoljoprivredne djelatnosti (kamenoklesarstvo, konzerviranje ribe i dr.) nisu mogle pružiti većem broju stanovnika zaposlenje. Sve to nagnalo je stanovništvo da se uključi u prekomorske migracijske struje.

Intenzivno iseljavanje s otoka počinje već 1890. s prvim znacima gospodarske krize, a posebno se intenzivira nakon 1900 (Derado, Čizmić, 1982).

Do Prvoga svjetskog rata iseljavanje je usmjereno prema Sjevernoj i Južnoj Americi te Australiji. Proces depopulacije nastavio se, iz ekonomskih razloga, i u razdoblju između dva rata, ali usporenije. Migriralo se u prekomorske zemlje i preseljavalo u Split.

Nakon Drugoga svjetskog rata iseljavanje nije zaustavljeno. Neposredno po završetku rata odseljavaju se Bračani u Split i ostale gradske industrijske centre u zemlji, a nakon 1955. i u prekomorske zemlje, naročito Australiju.

U najnovije vrijeme, osim tradicionalnih iseljeničkih pravaca, jedan dio stanovništva odlazi na privremeni rad u neke evropske zemlje. (tablica 1 i slika 1)

U procesu intenzivnog iseljavanja za vrijeme proteklih osamdeset godina gotovo isključivo sudjeluje stanovništvo u fertilnim i radnosposobnim godinama (od 20. do 45. godine), i to uglavnom muškarci, što se negativno odrazilo na prirodno kretanje stanovništva (niske stope prirodnog priraštaja i veći udio ženskog stanovništva u ukupnom broju stanovnika), zbog čega je došla u pitanje obnova generacija te zaprijetila depopulacija. Analizirajući kretanje broja stanovnika po naseljima nakon Drugoga svjetskog rata, posebno od godine 1953, izuzevši Supetar, sva ostala naselja na otoku bilježe pad broja stanovnika. Od 1948. do 1981. broj stanovnika Supetra povećao se za 58,1% ili za 757 stanovnika.

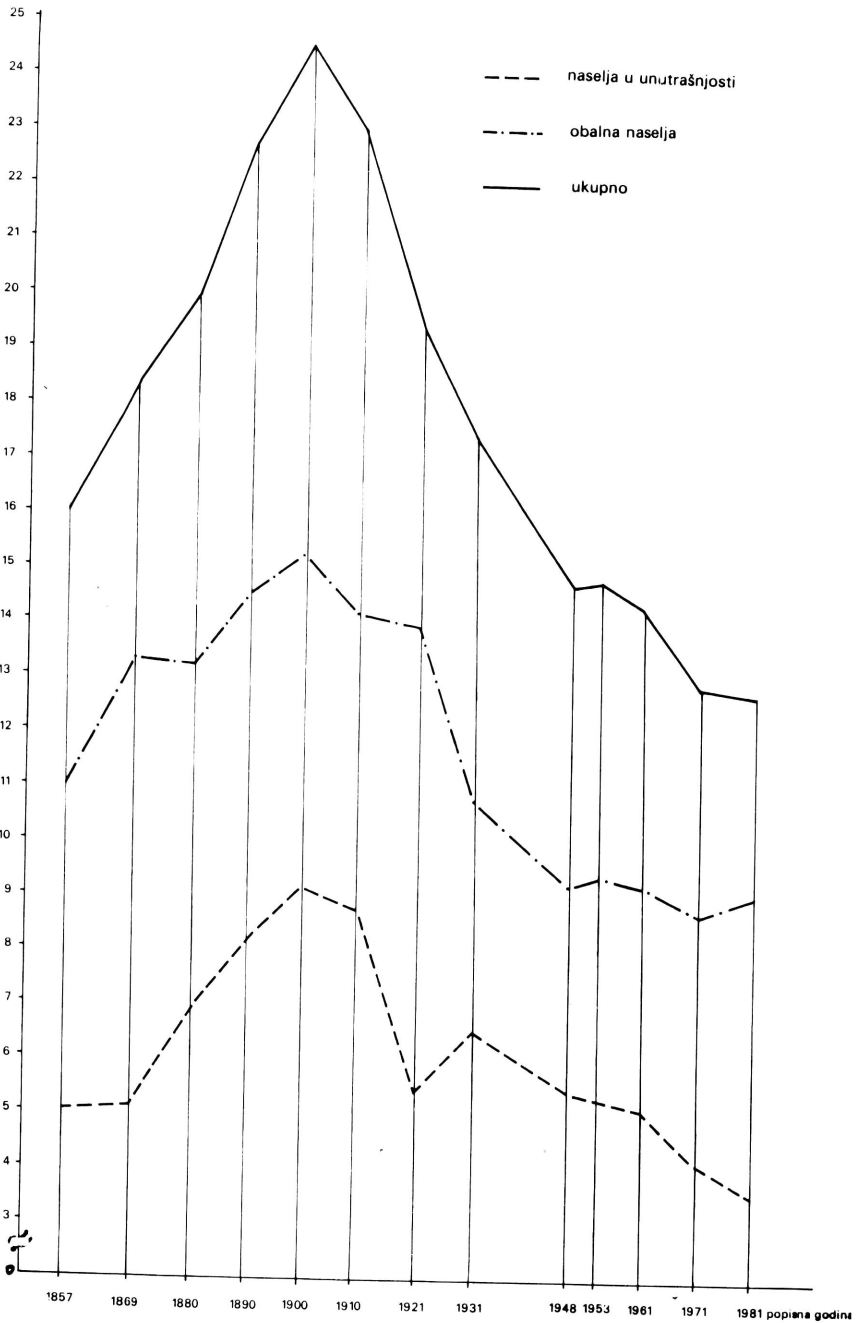
Broj stanovnika pojedinog naselja u popisima raste ili opada ovisno o gospodarskim prilikama. Tako 1961, uz Supetar, i Postira i Splitska bilježe porast broja stanovnika, a 1971. uz Supetar pojavljuje se i Bol, kao sekundarno naselie

Tablica 1

Naselja i broj stanovnika otoka Brača prema popisima stanovništva, 1857. — 1981. godine.

Naselje	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.
Bobovišća	424	1561	498	617	625	433	—	244	166	137	102	75	52
Bol	1698	1631	1723	1795	1901	1894	1628	1350	1070	1026	951	1021	1076
Dol	478	586	670	686	718	715	—	457	435	443	428	330	227
D. Humac	233	333	384	455	506	540	—	—	452	428	372	256	196
Dračevica	204	271	296	366	450	391	—	317	247	236	188	138	84
G. Humac	271	311	352	438	477	506	—	452	376	392	381	323	281
Ložišća	892	—	1236	1394	1473	1219	—	775	541	497	437	285	190
Milna	1907	2253	2260	2489	2579	2293	3243	1645	1212	1231	1221	1056	860
Mirca	391	479	462	463	485	493	—	464	443	475	415	340	300
Murvica	—	—	149	165	194	207	—	141	109	117	115	80	37
Nerežišća	1218	1425	1464	1726	1880	1688	1914	1131	926	848	790	711	721
Novo Selo	183	209	246	374	451	459	—	283	295	304	290	251	206
Postira	1127	1194	1308	1472	1526	1402	1710	1220	1152	1170	1330	1302	1238
Povlja	364	473	609	741	969	833	—	720	631	622	556	481	390
Pražnice	489	596	646	780	853	813	—	594	498	523	522	443	410
Pučišća	1218	1526	1722	2169	2290	2297	3068	1815	1587	1684	1663	1588	1706
Selca	766	957	1107	1438	1780	1988	3515	1571	1264	1266	1232	1135	1081
Splitska	213	270	299	322	356	340	—	273	279	272	275	251	224
Sumartin	423	475	550	608	751	724	—	579	575	586	522	445	544
Supetar	1656	1701	1774	1795	1829	1757	2637	1440	1303	1384	1422	1486	2060
Sutivan	1556	1666	1798	1880	1746	1505	1624	962	713	704	641	584	601
Škrp	311	383	416	477	569	472	—	446	400	376	374	312	231
Brač ukupno	16022	18330	19969	22650	24408	22969	19339	17331	14664	14721	14227	12893	12715
Obalna naselja	10977	13229	13152	14516	15251	14178	13910	10853	9240	9408	9213	8709	9088
Naselja u unutrašnjosti otoka	5045	5101	6817	8134	9157	8791	5429	6478	5424	5313	5014	4184	3627

Izvor: Za naselja i broj stanovnika od 1857. do 1971. M. Korenčić: »Naselja i stanovništvo SRH 1857. do 1971.«, Republički zavod za statistiku SRH, Zagreb, 1979; podaci za 1981. prema rezultatima popisa stanovništva 1981. Za obalna i naselja u unutrašnjosti otoka zbrojio autor.

Sl. 1. Krivulje kretanja broja stanovnika otoka Brača od 1857. do 1981.

u kojem raste broj stanovnika. Sva ostala naselja na otoku bilježe pad broja stanovnika. Prema popisu stanovništva iz godine 1981, uz Supetar i Bol i Nerežišća, Pučišća, Sumartin te Sutivan bilježe porast broja stanovnika u odnosu na 1971.

Krivulja kretanja ukupnog broja stanovnika Brača (slika 1) ukazuje na stalni pad broja stanovnika od godine 1900, s izuzetkom razdoblja 1948—1953, kada

stanovništvo Brača stagnira. Ako se odvojeno razmatraju obalna naselja i ona u unutrašnjosti u razdoblju 1971—1981, vidljiv je blagi porast broja stanovnika obalnih naselja (ukupno za 379 stanovnika ili 2,9%), što je dijelom rezultat doseljavanja iz naselja u unutrašnjosti otoka zbog razvoja turizma.

Unutrašnja naselja, nakon godine 1900. bilježe pad broja stanovnika, s izuzetkom desetljeća 1921—1931, kada je zabilježen porast od 19,3% ili 1049 stanovnika. No, nažalost taj porast nije bio rezultat gospodarskog prosperiteta, nego je uzrokovan velikom ekonomskom krizom i nemogućnošću zaposlenja izvan Brača.

Najnoviji procesi ukazuju na kontinuiran pad stanovništva u naseljima unutrašnjosti. Jedina iznimka u posljednjem međupopisnom razdoblju jesu Nerežišća, koja bilježe stagnaciju, odnosno blagi porast od 0,14% ili svega 10 stanovnika, zahvaljujući mogućnostima zaposlenja u tvornicama »Favorit«, odnosno »Venera«.

Prosječna gustoća naseljenosti na Braču dosta je mala u odnosu na prosjek ZO Split i Republiku Hrvatsku. Ona je od godine 1900. u neprekidnom opadanju, tako da 1981. iznosi samo 32 stanovnika na 1 km² (tablica 2).

Analizirajući indeks kretanja broja stanovnika (tablica 3) po naseljima Brača u razdoblju 1948—1981. uočavamo da se samo u četiri naselja ne smanjuje broj stanovnika: u Supetru, kao općinskom središtu i turističkom centru; u Pučišćima, glavnom industrijskom središtu; u Postirama, koja su uz industriju i turizam, poljoprivrednu proizvodnju preorijentirala zahtjevima tržišta; u Bolu, koji je najznačajnije turističko središte Brača. Sva ostala naselja na Braču bilježe pad indeksa kretanja broja stanovnika. Daljnje raslojavanje uočava se u pos-

Tablica 2

Pregled gustoće naseljenosti na otoku Braču, po popisnim godinama od 1857. do 1981.

Godina	Broj stanovnika	Gustoća naseljenosti (broj stanovnika/kilometar ²)
1857.	16.022	41
1869.	18.330	46
1880.	19.969	51
1890.	22.650	57
1900.	24.408	62
1910.	22.969	58
1921.	19.339	49
1931.	17.331	44
1948.	14.664	37
1953.	14.721	37
1961.	14.227	36
1971.	12.831	33
1981.	12.715	32

Izvor: Prema popisima stanovništva izračunao autor.

Ijednjem međupopisnom razdoblju (1971—1981). Supetar i u ovom razdoblju ima najviši indeks porasta broja stanovnika, ali se sada pojavljuje i Sumartin (indeks porasta 122) koji kao trajektna luka i turistički centar s manjim brodogradilištem za drvene brodove, postaje privlačan stanovništvu unutrašnjih bračkih naselja.

Uz Pučišća, s indeksom porasta broja stanovnika u cjelokupnom poslijeratnom periodu (107), i Bol (indeks porasta 105) sada se pojavljuje i Sutivan (indeks porasta 102), koji uz turizam, ima i pogon za preradu plastičnih masa, zatim Nerežišća (indeks porasta 101), kao jedino unutrašnje naselje s indeksom porasta broja stanovnika zahvaljujući industrijskim pogonima koji omogućuju zapošljavanje ne samo stanovnicima Nerežišća, nego i susjednih naselja (Donji

sociologija sela 28 (107/108)101–117 (1990) 106 fabjanović: demografska preobrazba otoka brača

Tablica 3

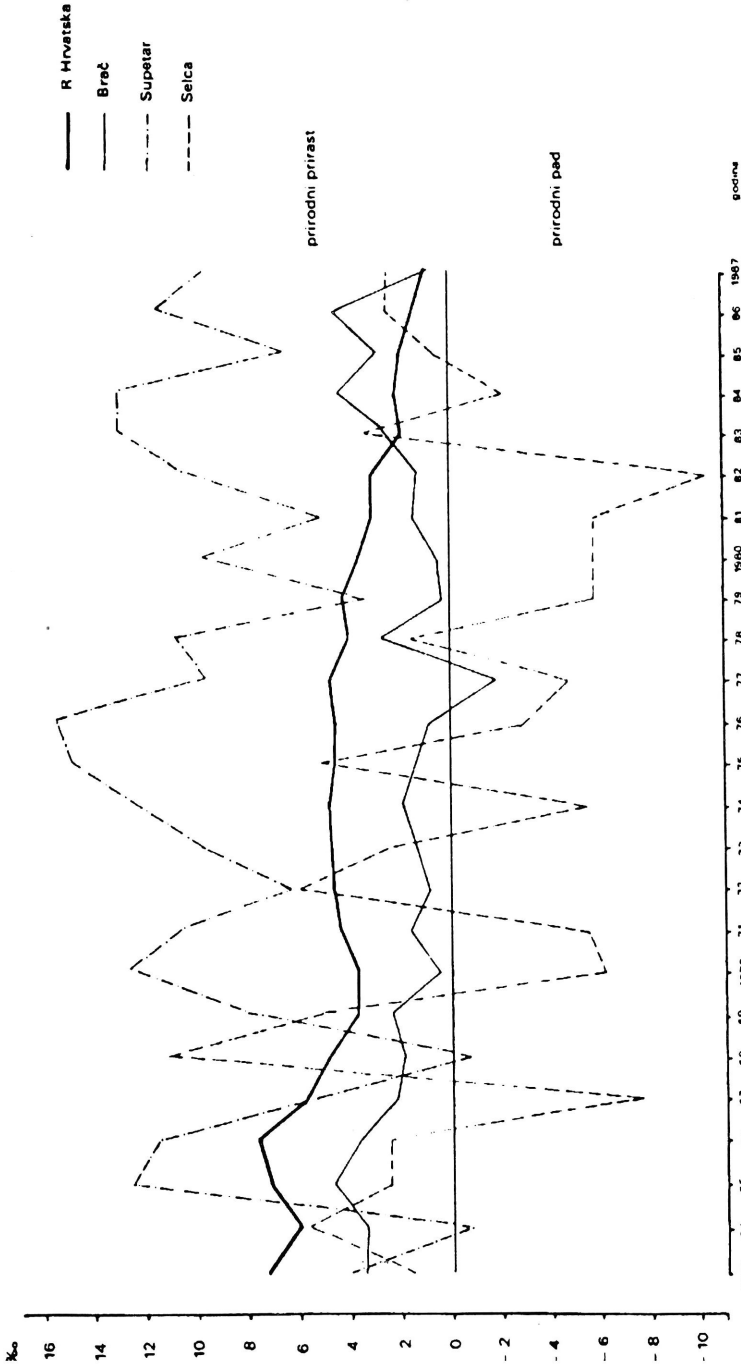
Indeks kretanja broja stanovnika 1981/1948. i 1981/1971. po naseljima otoka Brača, udio poljoprivrednog stanovništva i domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstva, te udio radnika u aktivnom stanovništvu naselja općine Brač godine 1981.

NASELJE	Indeks kretanja broja stanovnika 1981/1948	Indeks kretanja broja stanovnika 1981/1971	Poljoprivredno stanovništvo %	Domaćinstva bez poljoprivrednog gospodarstva %	Udio radnika u aktivnom sta- novništvu naselja %
Bobovišće	31,3	69,3	11,5	19	6
Bol	100,6	105,4	9,1	280	376
Dol	52,2	68,8	34,8	26	28
Donji Humac	44,3	76,6	30,6	27	43
Dračevica	34,0	60,7	15,5	16	20
Gornji Humac	74,7	87,0	26,0	40	61
Ložišća	35,1	66,7	17,9	25	47
Milna	70,9	81,4	8,4	271	222
Mirca	67,7	88,2	18,7	57	64
Murvica	33,9	46,3	67,6	8	8
Nerežišća	77,9	101,4	7,8	147	249
Novo Selo	69,8	82,1	1,5	47	45
Postira	107,5	95,1	25,2	250	321
Povlja	61,8	81,1	4,9	67	71
Pražnice	82,3	92,6	2,9	83	92
Pučišća	107,5	107,4	0,4	272	460
Selca	85,5	95,2	7,3	226	237
Splitška	80,3	89,2	7,1	42	48
Sumartin	94,6	122,2	9,4	132	89
Supetar	158,1	138,6	3,2	630	707
Sutivan	84,3	102,9	9,2	176	141
Škrip	57,7	74,0	15,6	37	56
Ukupno Brač	86,7	98,6	9,7	2878	3391
				67,7	79,1

Izvor: Isti kao za tablicu 1 i 4, te popis stanovnika, domaćinstava i stanova 1981. Tablica po naseljima, RZZS SR Hrvatske, Zagreb, 1982.

Humac, Škrip, Dračevica). U ovom razdoblju Postira bilježe manji pad broja stanovnika, a uzroke treba tražiti u tada još nedovršenoj infrastrukturi (glavna bračka asfaltirana cesta nije bila dovršena do Postira).

U svim ostalim naseljima, bez obzira jesu li u unutrašnjosti ili na obali, opada broj stanovnika. U odnosu na cjelokupno poslijeratno razdoblje (indeks kretanja

Sl. 2. Prirodni priraštaj na tisuću stanovnika R Hrvatske, otoka Brača, Supetra i Selaca

sociologija sela **28** (107/108)101–117 (1990) **107** fabjanović: demografska preobrazba otoka brača

broja stanovnika za Brač 1981/1948. jest 86) između dva zadnja popisa ipak je zabilježen nešto manji pad (s indeksom kretanja stanovnika 98), što upućuje na određene pozitivne promjene u posljednjem međupopisnom razdoblju.

Osnovna karakteristika dinamike kretanja stanovnika otoka Brača 1961—1971. i 1971—1981. jest negativan mehanički prirast, odnosno negativan migracijski saldo, te negativan prirodni priraštaj.

Jedan od temeljnih i posebno važnih zadataka u demografskom proučavanju nekog kraja (Friganović, 1962) jest utvrđivanje stupnja i uloge migracije u kretanju broja stanovnika. Samo zbog migracija 1961—1971. Brač je izgubio 1815 stanovnika, što je u relativnom iznosu 12,7%, a u razdoblju 1971—1981. izgubio je 352 stanovnika ili 2,7%, što je, iako još uvijek negativno, i apsolutno i relativno povoljnije od prethodnog razdoblja. Osim negativnog mehaničkog prirasta stanovništva, za Brač je karakteristično i neprestano opadanje stope prirodnog priraštaja. Ova stopa godine 1961. iznosila je 4,2 promila (niska stopa), 1971. svega 1,8 promila, a 1981. 1,3 promila (vrlo niska stopa).

Između dva posljednja popisa prirodni priraštaj iz godine u godinu pokazuje velike oscilacije (slika 2), tako da je godine 1977. zabilježena prirodna depopulacija (višak broja umrlih nad brojem rođenih): —1,6 promila, a već slijedeće godine prirodni je priraštaj pozitivan: 3,1 promila. U istom razdoblju prosječna stopa prirodnog priraštaja na Braču iznosi 1,2 promila, što je ispod prosječne stope za Hrvatsku (4,5 promila), a znatno je ispod prosjeka za Dalmaciju (7,5 promila). Tako nizak prirodni priraštaj stanovništva Brača rezultat je vrlo niskog nataliteta i relativno visokog mortaliteta. Ovakva dinamika kretanja stanovnika posljedica je intenzivnog iseljavanja stanovništva u fertilnim godina života.

Isto je tako poremećena i dobna struktura u kojoj je velik udio starog stanovništva.¹⁾

Prosječna je godišnja stopa nataliteta na Braču, u posljednjem međupopisnom razdoblju ispod prosjeka za Hrvatsku i Dalmaciju (13,8 promila na Braču, prema 14,9 promila u Republici, odnosno 16,2 promila u Dalmaciji), a prosječna stopa mortaliteta znatno je iznad prosjeka Republike i Dalmacije (12 promila na Braču, prema 10,4 promila u Republici i 8,6 promila u Dalmaciji).

Prirodni priraštaj i u promatranom razdoblju oscilira slično natalitetu i mortalitetu, te je u svim naseljima ili vrlo nizak ili pak negativan.

Jedino Pučišća u ovom razdoblju nisu zabilježila pad stanovništva, iako se stopa prirodnog prirasta kretala od maksimalnih 14,8 promila u 1966 (umjereni priraštaj) do minimalnih 0,6 promila u 1979 (vrlo niski priraštaj).

Sva ostala naselja bilježe prirodni pad stanovništva barem u nizu od nekoliko godina, a općina Brač u cjelini jedino u 1977 (—1,6 promila) ima negativnu stopu prirodnog prirasta.

Niska stopa prirodnog priraštaja na Braču, koja je od 3,6 promila u 1963. drastično pala na 1,2 promila u 1987 (indeks promjene 1987/1963. jest 33,3) ukazuje da se prirast smanjio u promatranom razdoblju za 2/3, a prvenstveno je to posljedica pada nataliteta. U istom razdoblju indeks promjene za Hrvatsku iznosi 17,6 a stopa prirodnog priraštaja od 7,4 promila (1963) pala je na svega 1,3 promila (1987).

Gotovo izjednačene stope prirodnog priraštaja u Republici Hrvatskoj i na Braču (slika 2) rezultat su različitih trendova. U Hrvatskoj (Celo, 1987) rezultat su neprestanoga blagog pada stope prirodnog priraštaja, a na Braču trenda koji neprestano oscilira.

Na istom grafikonu prikazan je i prirodni priraštaj za dva naselja; Supetar i Selca.

1) U demografiji se starim stanovništvom (Friganović, 1987) smatra ono u kojemu dobna grupa od 60 i više godina čini više od 12% ukupnog stanovništva. Brač godine 1981. ima više od 1/5 starog stanovništva (21,3%).

Supetar, prema tipu općeg kretanja stanovništva (Friganović, 1987) ima trend ekspanzije imigracijom i zbog priljeva stanovništva u fertilnoj dobi ima i prirodni priraštaj viši od ostalih naselja (umjereni prirodni priraštaj što je odraz njegova vrlo povoljnog položaja i funkcija koje privlače mlade).

Selca pak, prema tipu općeg kretanja stanovništva imaju trend izumiranja, prirodni priraštaj izrazito je pulsirajući i češće pokazuje prirodni pad negoli rast stanovništva.

Stoga, ako već u slijedećoj dekadi ne dođe do značajnijeg priljeva mlađeg stanovništva sa strane (imigracija), najintenzivnija pronatalistička politika mogla bi, u najboljem slučaju, održati natalitet na istom nivou, ali bi zato, zbog dobre strukture (velik udio starog stanovništva) mortalitet porastao, pa bi uza sve te mjere imali i prirodnu i stvarnu depopulaciju koja bi u godinama što slijede, postajala sve izraženija, naročito u unutrašnjim bračkim naseljima. To više, što je od popisa stanovništva 1971. udio mladog stanovništva (do 19 godina) opao sa 30,3% na 27,6% u 1981.

S obzirom na suvremeni socioekonomski trenutak Hrvatske i Jugoslavije, sigurno možemo očekivati daljnji pad prirodnog priraštaja na Braču. Teško je očekivati da bi broj rođenih mogao porasti u uvjetima pada društvenoga i posebno osobnog standarda, nedovoljne ponude rada, roba i usluga, niske akumulacije privrede, sve veće nezaposlenosti mladih, posebno žena i visokokvalificiranih kadrova, neodgovarajuće stambene politike, prosvjetnih prilika, vrlo visoke inflacije, nedovoljnog broja dječjih vrtića i stalno padajuće stope nataliteta, koja je i dosada bila glavni uzrok pada prirodnog priraštaja.

Spolna struktura nešto je povoljnija, jer u poslijeratnom razdoblju pokazuje tendenciju postupnog uravnoteženja broja ženskog i muškog stanovništva, tako da je od 1971. kada je udio žena iznosio 52,0%, u 1981. pao na 51,3%.

Nepovoljna starosna struktura stanovništva Brača ima u osnovi iste uzroke kao i spolna struktura, a to je iseljavanje najvitalnijeg dijela stanovništva koje je započelo u prošlosti, a u smanjenom opsegu traje sve do danas.

Konstantno smanjenje broja stanovnika na Braču uzrokovano društveno-ekonomskim razlozima (industrijalizacija u priobalnim dalmatinskim naseljima, agrarni eksodus, produženje školovanja omladinske populacije, atraktivnost urbanog života), poticalo je emigraciju mlađih dobni skupina, što se odrazilo i na stanovništvo otoka.

Dobno-spolna struktura stanovništva Brača u fazi demografskog i ekonomskog razvoja, kakav imamo danas, i u završnoj etapi demografske tranzicije²⁾ uvjetuje vrlo nizak natalitet od oko 150—200 živorođenih godišnje, uz gotovo isti mortalitet od oko 130—180 umrlih godišnje, što se približava nultom prirodnom priraštaju. Prema tome, jedini način da se na Braču zaustavi prirodni pad stanovništva i stvarna depopulacija jest snažna imigracijska populacijska politika (istodobno uz pronatalističku politiku).

Glavni faktori imigracijske (pa i pronatalističke) politike ostvarivi su politikom zapošljavanja, stambenom politikom, višim društvenim standardom, kvalitetnom infrastrukturom. Stoga je neophodno usmjeriti razvojnu politiku otoka u tom pravcu.

Promatramo li udio aktivnih po naseljima od 1971. do 1981. (tablica 4) uočavamo isti trend kao i za otok u cjelini: u većini naselja prisutan je porast aktivnog stanovništva i osoba s osobnim приходima, te pad broja uzdržanih osoba. I pored porasta aktivnog stanovništva Brača u cjelini, ipak neka naselja od 1971. do 1981. bilježe pad udjela aktivnoga u ukupnom stanovništvu. To je i

■

2) Faza demografske tranzicije (Wertheimer-Baletić, 1982) koja općenito označava razdoblje prijelaza s tradicionalnoga (primitivnog) režima reprodukcije, koji se odvija uz visoke stope nataliteta i mortaliteta, na moderni režim reprodukcije stanovništva, koji se odvija uz niske stope nataliteta i mortaliteta. Posttranzicijska etapa u razviku stanovništva jest etapa u kojoj su stope nataliteta i mortaliteta niske i uravnotežene na podjednakoj razini. Rezultat je blizak nuli; prirodni priraštaj ili prirodni pad, odnosno preciznije rečeno, prirodna stagnacija stanovništva kao dugoročna tendencija.

Tablica 4

Naselja otoka Brača prema broju i udjelu aktivnog, uzdržavanog stanovništva i osoba s osobnim primanjima, te poljoprivrednim stanovništvom (apsolutno i u postotku) za 1971. i 1981.

Naselje	godina	Aktivno stanovništvo		Osobe s osob. prihodom		Uzdržano stanovništvo		Poljoprivredno stanovništvo		Indeks 1981./1971
		broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	
Bobovišća	1971.	19	25,3	10	13,3	46	61,3	11	14,7	78,2
	1981.	8	15,4	17	32,7	27	51,9	6	11,5	
Bol	1971.	360	35,3	132	12,9	529	51,8	307	30,1	30,2
	1981.	441	41,0	154	14,3	471	43,8	98	9,1	
Dol	1971.	115	34,8	12	3,6	203	61,5	227	68,8	50,6
	1981.	59	26,0	33	14,5	114	50,2	79	34,8	
Donji Humac	1971.	114	44,5	18	7,0	124	48,4	149	58,2	52,6
	1981.	77	39,3	27	13,8	82	41,8	60	30,6	
Dračevica	1971.	54	39,1	22	15,9	62	44,9	52	37,7	41,1
	1981.	30	35,7	19	22,6	31	36,9	13	15,5	
Gornji Humac	1971.	95	29,4	31	9,6	197	61,0	158	48,9	53,2
	1981.	102	36,3	33	11,7	144	51,2	73	26,0	
Ložišća	1971.	87	30,5	42	14,7	156	54,7	109	38,2	46,9
	1981.	64	33,7	35	18,4	90	47,4	34	17,9	
Milna	1971.	329	31,2	220	20,8	507	48,0	264	25,0	33,6
	1981.	258	30,0	211	24,5	352	40,9	72	8,4	
Mirca	1971.	119	35,0	33	9,7	188	55,3	176	51,8	36,1
	1981.	103	34,3	41	13,7	118	39,3	56	18,7	
Murvica	1971.	30	37,5	3	3,8	47	58,8	67	83,8	80,7
	1981.	22	59,5	1	2,7	14	37,8	25	67,6	
Nerežišća	1971.	304	42,8	118	16,6	289	40,6	225	31,6	24,7
	1981.	314	43,5	111	15,4	252	34,9	56	7,8	
Novo Selo	1971.	66	26,3	50	19,9	135	53,8	33	13,1	11,5
	1981.	52	25,2	43	20,9	102	49,5	3	1,5	
Postire	1971.	399	30,6	172	13,2	731	56,1	450	34,8	72,8
	1981.	445	35,9	182	14,7	546	44,1	312	25,2	
Povlja	1971.	160	33,3	68	14,1	253	52,6	168	34,9	14,0
	1981.	97	24,9	94	24,1	177	45,4	19	4,9	
Pražnice	1971.	139	31,4	37	8,4	267	60,3	127	28,7	10,1
	1981.	108	26,3	56	13,7	214	52,2	12	2,9	
Pučišća	1971.	437	27,5	217	13,7	934	58,8	80	5,0	8,0
	1981.	510	29,9	205	12,0	861	50,5	7	0,4	
Selca	1971.	289	25,5	219	19,3	627	55,2	218	19,2	38,0
	1981.	299	27,7	231	21,4	498	46,1	79	7,3	
Splitska	1971.	59	23,5	58	23,1	134	53,4	52	20,7	34,3
	1981.	61	27,2	52	23,2	91	40,6	16	7,1	
Sumartin	1971.	141	31,7	59	13,3	245	55,1	106	23,8	39,5
	1981.	128	23,5	86	15,8	265	48,7	51	9,4	
Supetar	1971.	517	34,8	187	12,6	782	52,6	219	14,7	21,8
	1981.	819	39,8	278	13,5	874	42,4	65	3,2	
Sutivan	1971.	207	35,4	119	20,4	258	44,2	153	26,2	35,1
	1981.	215	35,8	123	20,5	235	39,1	55	9,2	
Škrip	1971.	97	31,1	48	15,4	167	53,5	83	26,6	58,6
	1981.	74	32,0	43	18,6	112	48,5	36	15,6	
Brač ukupno	1971.	4137	32,1	1875	14,5	6881	53,4	3434	26,6	36,5
	1981.	4286	33,7	2075	16,3	5670	44,6	1227	9,7	

sociologija sela 28 (107/108)101-117 (1990) 110 fabjanović: demografska preobrazba otoka brača

Izvor: Popis stanovništva i stanova 1971, Stanovništvo, Delatnost, Rezultati po naseljima i opštinama, Beograd, 1974, knjiga X i knjiga XI, te Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. Stanovništvo po naseljima, opštinama i zajednicama općina. Dokumentacija 553, Godina 1984. Zagreb, 1984. Ostalo izračunao autor.

razumljivo za ona naselja koja gube stanovništvo više od ostalih, u kojima je veći udio starog stanovništva. Primjerice, od naselja u unutrašnjosti otoka to su: Bobovišća, Dol, Donji Humac, Dračevica, Novo Selo i Praznice, sva s trendom izumiranja stanovništva.

Od naselja na obali isti tip općeg kretanja stanovništva i pad udjela aktivnog stanovništva bilježe Milna i Povlja, dok su s trendom izrazite depopulacije Mirca, u kojima se neznatno (pad od 0,7%) smanjilo aktivno stanovništvo.

Na prvi pogled iznenađujuće je da obalno naselje Sumartin s pozitivnim prirodnim priraštajem i trendom imigracijske ekspanzije bilježi smanjenje aktivnog stanovništva, ali je to razumljivo znamo li da je u tome naselju velik udio starog stanovništva (23,6% u 1981).

Na otocima (Friganović, 1979) preteže razmještaj stanovništva u zbijenim naseljima, uz rubove uvala, na proplancima i uz unutrašnja poljica. Ovaj tradicionalni razmještaj doživljava u zadnjih tridesetak godina na Braču značajne promjene. Naime, dolazi do znatne diferencijacije u prostornom rasporedu stanovništva na otoku, te je stvorena logična urbana koncentracija na industrijskim, turističkim i prometno atraktivnim točkama, što je u neposrednoj funkciji sekundarnih i tercijarnih djelatnosti, kojima se bavi bračko stanovništvo.

Nakon Drugoga svjetskog rata naselja na Braču sve se snažnije transformiraju iz tradicionalno agrarnih u suvremena turističko-agrarna ili industrijska naselja.

Promjena u koncentraciji ukupnog stanovništva bračkih naselja 1948. i 1981. to i potvrđuje (tablica 5). Neposredno nakon rata, 1948, najveće naselje na otoku, Pučišća, glavni je industrijski centar s udjelom od gotovo 11% od ukupnog stanovništva. Drugo je naselje po veličini, Supetar, tada još samo administrativno središte otoka, bez drugih funkcija, sa oko 8,9% stanovništva. Selca su treće, kao agrarno-industrijsko naselje sa 8,6% od ukupnoga bračkog stanovništva, a Milna je četvrta sa 8,3% od ukupnog stanovništva. Postira i Bol, sa po 7% od ukupnog stanovništva zauzimaju peto i šesto mjesto. Treba naglasiti da je u ovih šest naselja živjelo više od polovine otočkog stanovništva.

Tridesetak godina kasnije, 1981, Supetar preuzima primat sa 16,2% od ukupnog stanovništva Brača (gotovo 1/6), zahvaljujući svojim novim funkcijama snažnoga turističko-prometnog središta; Pučišća sada sa 13,4% od ukupnog stanovništva zauzimaju drugo mjesto (udio povećan u odnosu na 1948). Postira 1981. zauzimaju treće mjesto s udjelom od 9,7%, a Selca sa 8,5% udjela padaju za mjesto niže u odnosu na ono u 1948. Bol je na petom mjestu sa gotovo 8,5% udjela. U svim ovim naseljima zajedno živi 1981. više od polovine stanovništva Brača (56,3%).

Osobiti utjecaj na koncentraciju stanovništva imao je turizam, koji je, uza sve drugo, omogućio i plasman specifičnih agrarnih proizvoda. Međutim, ova sporna između turizma i poljoprivrede, nije u svim naseljima podjednaka, jer je starija struktura poljoprivrednog stanovništva ponegdje takva da je teško očekivati poticaj suvremenoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Jedino naselje koje udovoljava kriterijima za 1981 (više od 2000 stanovnika, manje od 10% poljoprivrednog stanovništva, udio domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstva veći od 50%, postotak radnika koji rade u istom naselju veći od 50%) jest Supetar (ima 2060 stanovnika sa svega 3,2% poljoprivrednog stanovništva, 90,6% domaćinstava bez poljoprivrednog gospodarstva, te samo 2,8% stanovnika zaposlenih izvan naselja).

Prema modelu Vreskove diferencijacije urbaniziranih naselja (tablica 3) čak deset naselja Brača ima status više urbaniziranih naselja, a osam njih slabije urbaniziranih (prema udjelu poljoprivrednog stanovništva, domaćinstvima bez poljoprivrednog gospodarstva i prema udjelu radnika u aktivnom stanovništvu naselja). Prema tom kriteriju, samo su tri naselja seoska, što je još jedan pokazatelj stupnja urbanizacije i socijalno-geografske preobrazbe bračkih naselja.

Tablica 5
Promjena koncentracije ukupnog stanovništva naselja otoka Brača 1948. i 1981.

1948.			1981.		
Rang naselja	Broj stanovnika	Udio u ukupnom stanovništvu	Rang naselja	Broj stanovnika	Udio u ukupnom stanovništvu
1. Pučišća	1587	10,82	1. Supetar	2060	16,20
2. Supetar	1303	8,87	2. Pučišća	1706	13,42
3. Selca	1264	8,62	3. Postira	1238	9,74
4. Milna	1212	8,27	4. Selca	1081	8,50
5. Postira	1152	7,86	5. Bol	1076	8,46
6. Bol	1070	7,30	6. Milna	860	6,76
7. Nerežišća	926	6,32	7. Nerežišća	721	5,67
8. Sutivan	713	4,86	8. Sutivan	601	4,73
9. Povlja	631	4,30	9. Sumartin	544	4,28
10. Sumartin	575	3,92	10. Pražnica	410	3,22
11. Ložišća	541	3,69	11. Povlja	390	3,07
12. Pražnice	498	3,39	12. Mirca	300	2,36
13. Mirca	443	3,02	13. Gornji Humac	281	2,21
14. Donji Humac	442	3,01	14. Škrip	231	1,82
15. Dol	435	2,97	15. Dol	227	1,78
16. Škrip	400	2,73	16. Splitska	224	1,76
17. Gornji Humac	376	2,56	17. Novo Selo	206	1,62
18. Novo Selo	295	2,02	18. Donji Humac	196	1,54
19. Splitska	279	1,90	19. Ložišća	190	1,49
20. Dračevica	247	1,68	20. Dračevica	84	0,67
21. Bobovišća	166	1,13	21. Bobovišća	52	0,41
22. Murvica	109	0,76	22. Murvica	37	0,29
Brač ukupno	14664	100,00		12715	100,00

Izvor: Isti, kao i za tablicu 1.

Stupanj socioekonomske preobrazbe naselja Brača 1981. određen je prema modelu koji je razradio Milan Vresk (1982-83).

stanovništvo otoka brača do kraja 20. stoljeća

U razdoblju 1948—1981. broj stanovnika Brača smanjio se za 1949, ili za 59 osoba na godinu. Usporedimo li obalna naselja, koja su izgubila u navedenom periodu 152 stanovnika (5 na godinu) s unutrašnjim naseljima koja su izgubila 1797 stanovnika (54 na godinu), možemo zaključiti da se depopulacija otoka odvija uglavnom u njegovoj unutrašnjosti (92,2% od ukupnog smanjenja). Sve ovo upućuje da i ubuduće možemo očekivati trend odljeva stanovništva. To više, jer se prirodni priraštaj konstantno smanjuje, te je u 1987. iznosio samo 1,2 promila, dok je u razdoblju 1971—1981. prirast bio 1,3 promila, a migracijska bilanca negativna (-2,7%).

Za procjenu kretanja broja stanovnika Brača do godine 2001. korištena je matematička metoda, pogodna kada se pretpostavlja da će budućnost biti slična prošlosti i kad se procjenjuje za kraće razdoblje, jer kretanje stanovništva u kraćem periodu nije skokovito, već razvojno i više ili manje pravilno pulsira (Friganović, 1978).

Iako procjena ima obilježje grubog predviđanja, pravac linearnog trenda ne odstupa mnogo od grafikona kretanja stanovništva u razdoblju 1948—1981, te se sa znatnom sigurnošću može utvrditi da će se pretpostavljeni trend ostvariti do 2001. U tablici 6 izdvojena su kretanja broja stanovnika 1948—1981. i procjena do 2001. za Brač ukupno (1), te za obalna (2) i unutrašnja (3) naselja. Na grafikonu se uočava da je najblaže smanjenje stanovništva i pad linearnog trenda u navedenom razdoblju u naseljima na obali, a pravac linearnog trenda, iako je još u padu, najbliži je pozitivnim vrijednostima. Najveće smanjenje broja stanovnika i pad pravca linearnog trenda bilježi Brač ukupno (1) i unutrašnja naselja (3).

Tablica 6

Radna tablica za izračunavanje linearnog trenda stanovništva otoka Brača ukupno (1), za obalna (2) i unutrašnja naselja (3) u razdoblju 1948—1981.

Godina popisa	Bro stanovnika	x	xy	x ²	Vrijednost trenda Yt	$\bar{y}$, $\bar{x}$, a, b, Y _{t2001}
1948.	14 664	0	0	0	14871,56	$\bar{y} = 13844,0$
1953.	14 721	5	73 605	25	14524,41	$\bar{x} = 14,8$
1961.	14 227	13	184 951	169	13968,97	$a_1 = 14871,56$
1971.	12 893	23	296 539	529	13274,67	$b_1 = 69,43$
1981.	12 715	33	419 595	1089	12580,37	$Y_t = 11191,77$
Ukupno Brač	69 220	74	974 690	1812		
1948.	9 240	0	0	0	9311,57	$\bar{y} = 9131,6$
1953.	9 408	5	47 040	25	9250,77	$\bar{x} = 14,8$
1961.	9 213	13	119 769	169	9153,49	$a_2 = 9311,57$
1971.	8 709	23	200 307	529	9031,89	$b_2 = -12,16$
1981.	9 088	33	299 904	1089	8910,29	$Y_{t2001} = 8667,09$
Ukupno obalna naselja	45 658	74	667 020	1812		
1948.	5 424	0	0	0	5559,99	$\bar{y} = 4712,4$
1953.	5 313	5	26 565	25	5273,64	$\bar{x} = 14,8$
1961.	5 014	13	65 182	169	4815,48	$a_3 = 5559,99$
1971.	4 184	23	96 232	529	4242,78	$b_3 = 57,27$
1981.	3 627	33	119 691	1089	3670,08	$Y_{t2001} = 2524,68$
Ukupno unutrašnjost otoka	23 562	74	307 670	1812		

Prema tendenciji kretanja otočnog stanovništva 1948—1981. Brač bi do 2001. izgubio 3472 stanovnika ili 23,7% od ukupnog broja stanovnika iz 1948, što se i ne čini nerealnim, kada se zna da je za 33 godine (do 1981) izgubio 1949 stanovnika ili 13,3%. Prema ovoj procjeni, Brač bi u 2001. imao ukupno 11.192 stanovnika. Od toga broja 77,4% ili 8667 stanovnika živjelo bi u obalnim, a 2525 ili 22,6% u unutrašnjim naseljima.

Najveći gubitak stanovništva i apsolutno i relativno imaju unutrašnja naselja Brača. Ta bi naselja do 2001. izgubila 2899 stanovnika ili 19,8% od ukupnog broja stanovnika, što su ih imala 1948. Ostatak od 573 stanovnika, ili 3,9% od ukupnog broja stanovnika 1948. otpada na obalna naselja. Razlika je još negativnija ako se uspoređuju unutrašnja naselja 1948. s brojem stanovnika unutrašnjih naselja 2001. Gubitak bi iznosio 53,4%. Naselja na obali istodobno bi izgubila samo 6,2% stanovnika.

Želimo li izbjeći ostvarivanje takvih negativnih procjena u kretanju stanovništva Brača (1981—2001) moramo promijeniti faktore koji utječu na brojčano kretanje stanovništva, forsirajući determinante koje pozitivno utječu na porast broja stanovnika: mogućnost zaposlenja na otoku, brži rast životnog standarda, provođenje intenzivne imigracijske politike i sl.

Provedba takve socioekonomske te imigracijske i populacijske politike utjecala bi na drukčiji trend kretanja stanovništva. Demografske strukture bračkog stanovništva, osobito dobno-spolna danas (1981), takve su da nikakva pronatalistička politika, bez elemenata imigracijske politike ne može dovesti do obrata u kretanju ukupnog stanovništva na otoku Braču.

Neki od faktora koji utječu na brojčano stanje stanovništva već danas su izmijenjeni — znatno je poboljšani životni standard zahvaljujući u prvom redu dovođenju vode s kopna na otok, gradnji kvalitetnih otočnih prometnica, boljoj elektrifikaciji, mogućnošću zaposlenja, dodjeljivanjem povoljnih stambenih kredita imigrantima i sl. Stoga je u ožujku 1990. na Braču prijavljeno (radi i živi) već 13.000 stanovnika, ponajviše imigranata s kopna, doseljenih u najnovije vrieme (nakon popisa 1981).

Uz sve ove pretpostavke i već izmijenjene faktore koji utječu na kretanje broja stanovnika, već u popisu 1991. treba očekivati zaustavljanje prirodne depopulacije i čak trend blagog porasta stanovništva. Ovakvo kretanje u razdoblju 1991—2001. moglo bi ostvariti znatniji porast stanovništva, zahvaljujući, s jedne strane, daljnjoj imigraciji mlađega radnosposobnog stanovništva, a s druge pak, povećanom prirodnom priraštaju, te bi se u 2001. na Braču moglo očekivati i do 14.000 stanovnika, što bi bilo povećanje u odnosu na rezultate popisa stanovništva iz 1981, ali i izjednačenje s brojem stanovništva krajem Drugoga svjetskog rata.

zaključak

Demografski su procesi i strukture bračkog stanovništva u poslijeratnom razdoblju određeni primarno negativnim karakteristikama, uvjetovanim prvenstveno intenzivnom emigracijom, koja je uglavnom usmjerena prema ekspanzivnim regionalnim dalmatinskim centrima, posebno prema Splitu, ali i prema republičkom centru — Zagrebu.

Takva intenzivna emigracija, naročito između 1961. i 1971, kada je Brač izgubio 1815 stanovnika i s negativnom migracijskom bilancom od -12,7%, nužno dovodi do izrazitog poremećaja dobnoga i spolnog sastava stanovništva, pa je starenje i smanjivanje rađanja direktna posljedica. Prema usvojenim kriterijima populacija Brača ima sve karakteristike tipične za duboku starost stanovništva.

Prirodni priraštaj sve se više približava nultoj vrijednosti u ukupnom stanovništvu otoka, dok je u mnogim unutrašnjim naseljima već prisutan i prirodni pad stanovništva.

Popisna promjena i prirodno kretanje u razdoblju 1971—1981. pokazuje izrazitu depopulaciju Brača s tendencijom izumiranja stanovništva u čak 15 naselja (više od 2/3 naselja otoka Brača). Iako još nije došlo do zaustavljanja iseljavanja stanovništva, u vremenu između dva posljednja popisa (1971—1981) zabilježen je blaži tempo depopulacije nego u prethodnom razdoblju, što je posljedica jačanja procesa revitalizacije Brača.

Ukoliko se nastave promjene započete rješavanjem infrastrukturnih problema, započeti proces gospodarske revitalizacije morao bi se odraziti i na poboljšanje demografske strukture otoka. Demografsku politiku stoga treba usmjeriti prema zaustavljanju depopulacije, jer negativni populacijski trend otočnog stanovništva sputava dinamičniji razvoj.

Sadašnja gospodarska struktura Brača povoljna je zbog svoje heterogenosti i značajnog udjela industrije, ugostiteljstva i turizma. Prirodna osnova omogućava daljnji razvoj industrije kamena, ali treba razvijati i druge postojeće glavne grane industrije, čiji proizvodi nisu vezani za sirovinsku bazu otoka i masovni transport.

Razvoj turizma treba usmjeriti ka kompletiranju postojećih kapaciteta, izgradnji novih sadržaja (sportsko-rekreativnog i kulturnog karaktera) te razvoju novih oblika turizma.

Perspektiva turističkog razvoja jest u njegovu sve većem povezivanju s ostalim djelatnostima na otoku (visokodohodovnom poljoprivredom s novim komercijalnim kulturama, ribolovom, proizvodnim i uslužnim zanatstvom) što bi bila osnova daljnjega privrednog razvoja utemeljenog na kombiniranoj ili mješovitoj ekonomiji.

Razvitak poljoprivrede treba temeljiti na novim konjunkturim proizvodima: pored već tradicionalnog vinogradarstva, a u novije vrijeme voćarstva i povrtlarstva, trebalo bi unijeti i stočarstvo na bračkim zaravnima.

Prometna djelatnost otoka treba posluživati i pratiti privredni razvoj, a današnje stanje nalaže potrebu boljega, bržeg i efikasnijeg povezivanja otoka s kopnom, te uključivanje Brača u integralni promet regije.

Razvoj turizma pridonio je revitalizaciji otočnih naselja, prvenstveno obalnih, ali se naziru neki prvi znakovi oživljavanja i u dijelu unutrašnjih naselja.

Osim toga, na Braču se shvatilo da nije potrebno samo zaustaviti depopulaciju, nego i povećati broj stanovništva mehaničkim prirastom: privlačenjem ljudi s kopna. To je moguće jedino u sredini koja će postati privlačnija došljacima i koja će ih zadržati.

Za razliku od osamdesetogodišnjeg procesa iseljavanja s Brača, u najnovije vrijeme, nakon posljednjeg popisa 1981. zapažaju se kretanja usmjerena obrnutim smjerom — s kopna na otok, što će vjerojatno potvrditi i popis stanovništva 1991.

U ožujku 1990. na Braču ima 13.000 prijavljenih osoba. S obzirom na isprepletanost i međusobni utjecaj daljnega gospodarskog i demografskog razvoja otoka, vidimo da se Brač nalazi na još jednoj od značajnih prekretnica svojeg razvoja, koji će, ako se demografska revitalizacija otvori, dovesti do ponovnog prosperiteta otoka do kraja 20. stoljeća.

Jedina mogućnost da se zaustavi prirodni pad stanovništva i stvarna depopulacija na Braču u idućem razdoblju jest, uza snažnu imigraciju s kopna, i istodobna pronatalistička politika koju mogu potaknuti samo programi ekspanzivne razvojne politike. U tom slučaju demografska perspektiva otoka Brača imala bi trend poboljšanja zbog priljeva mlađega, fertilnog stanovništva i popravljanja dobno-spolne strukture, a i prirast bi tada porastao, te bi se zaustavilo starenje stanovništva, a time i proces depopulacije Brača.

literatura

- Derado, K; Čizmić, I. (1982): Iseljenici otoka Brača, **Brački zbornik** 13, SIŽ za kulturu općine Brač, Zagreb.
- Friganović, M. (1962): Stanovništvo šibenskog primorja, **Geografski glasnik** 24, Zagreb: Geografsko društvo Hrvatske
- Friganović, M. (1978): Demografija, Stanovništvo svijeta, Zagreb: Školska knjiga.
- Friganović, M. (1979): Populacijsko-geografski pogled na primorski krš Jugoslavije. **Radovi** 14, Zagreb: Geografski institut.
- Friganović, M. (1987): Demografija, Stanovništvo svijeta, Zagreb: Školska knjiga.
- Gelo, J. (1987): Demografske promjene u Hrvatskoj od 1870. do 1981. Zagreb: Globus.
- Mogućnosti i pravci razvoja jadranskih otoka (studija), Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Institut za ekonomska istraživanja Zagreb, 1983. godine.
- Vresk, M. (1982—83): Neka obilježja urbanizacije SR Hrvatske 1981. godine. **Radovi** 17—18, Zagreb: Geografski odjel PMF-a.
- Vrsalović, D. (1968): Povijest otoka Brača, **Brački zbornik** br. 6, Supetar.
- Wertheimer-Baletić, A. (1982): Demografija—stanovništvo i ekonomski razvitak, Zagreb: Informator.

**Demographic transformation
of the island of Brač**

Summary

The article presents the results of research into more recent demographic movement changes on Brač, an island on which depopulation started at the beginning of the 20th century because of a crisis in wine growing, at that time the most important branch of the economy. Other economic activities could not absorb the resulting labour surplus and the depopulation of the island has been going on until the present.

Longlasting emigration left great changes in the biological and economic structure, population reproduction and way of life. It is reflected in the distorted age and sex structure, and directly results in aging and a decreasing birth rate. Island settlements have a very aged population. The censuses of 1961 and 1971, showed the marked depopulation of the island of Brač. The same trend was observed between 1971 and 1981, when as many as 15 settlements were on the road to extinction. Between the two last censuses the rate of emigration was milder than in the preceding period, which is the result of the revitalization of the island of Brač, primarily because of tourist development. Tourism was a turning-point that brought about the revitalization of island settlements, coastal ones in the first place, but also those inland settlements that became part of modern processes.

Unlike the eighty-year-long process of emigration, after the last population census in 1981 a tendency was noticed of population migration from the mainland to the island. The number of inhabitants registered in 1989 (about 13,000) indicates a slight population increase which will probably be confirmed in the 1991 census. Since the further economic and

**Демографическое преобразование
острова Брач**

Резюме

В труде показаны результаты исследований более новых демографических перемещений на Браче, острове где уже в начале 20 столетия отмечена тенденция к прекращению роста и к снижению численности населения вызвана кризисом в виноградарстве, одной из самых важных в то время отраслей хозяйства и невозможностью остальных сегментов хозяйства принять избыточное безработное население. Тенденция снижения численности населения продолжается до нынешних дней. В результате продолжительного процесса переселения и расселения наблюдались сильные изменения в биологической структуре, в воспроизводстве населения и в образе жизни и жизненном укладе вообще. Кроме того, он рефлектируется и на острые перемены в возрастной и половой структуре, при чем старение и снижение стопы рождаемости являются их прямым последствием. Для населения острова Брач характерна глубокая старость. По данным переписи населения и естественного движения с 1961 по 1971 гг. отмечалась чрезвычайная депопуляция острова Брач а такая же тенденция наблюдалась и в период 1971 по 1981 гг. при чем отмечена повышенная смертность даже в 15 поселениях на этом острове. Между двумя последними переписями населения процесс расселения осуществлялся более замедленными темпами чем в предшествующем периоде в результате усиленного процесса возобновления поселений острова Брач, в первую очередь в результате развития туризма. Туризм на этом острове вызвал сильный поворот в развитии острова в первую очередь в обновлении поселений этого острова и то прибрежных а затем и в остальных населенных

demographic development of the island are intertwined and closely influence each other, Brač is now on another important socio-demographic turning point. If demographic revitalization is realised, this will bring about new demographic and economic prosperity on the island by the end of the twentieth century. ●

пунктах расположенных во внутренних современных процессах развития.

В отличие от процессов переселения на протяжении 80 лет, по данным последней переписи населения в 1981 году отмечено движение населения с материка на остров Брач. Число зарегистрированных жителей в 1989 году (около 13 тыс.) показывает незначительный рост населения что по всей вероятности подтвердят данные переписи населения в 1991 году. С учетом неразрывной связи присущей между воздействием дальнейшего хозяйственного развития и демографического развития острова можно заключить, что остров Брач в условиях более интенсивного развития проходит ныне через значительный этап социодемографического роста, в результате которого при условии демографического возобновления, последует новый процесс демографического и хозяйственного процветания до конца 20 столетия.

А только в этом, заключается возможность приостановления естественного уменьшения численности населения и фактической депопуляции в последующий период при наличии сильной иммиграции наряду с политикой и мероприятиями направленными на повышение рождаемости продвигаемые только программы экспансивной политики развития. ●

